

Václav KONZAL, *Staroslověnská modlitba proti d'áblu. Nejstarší doklad exorcismu ve velkomoravském písemnictví*. Slovanský ústav AV ČR, Praha 2015., 234 str.

Monografija Václava KONZALA i njegovih suradnika sa Slavenskoga instituta (*Slovanský ústav*) u Pragu Františka ČAJKE i Martine CHROME donosi podrobnu filološku i tekstološku analizu te tekst staroslavenske egzorcističke molitve protiv đavla zapisane u rukopisu ruske redakcije crkvenoslavenskoga jezika. Riječ je o molitvi koja je zajedno s nizom drugih molitava zapisana u *Jaroslavskom molitveniku* (f. 108b/12–119b/17) iz 13. stoljeća, nazvanom prema ruskom Jaroslavlju, gdje ga je u manastiru Preobraženja Gospodnjega pronašao A. I. Soboljevski početkom 20. stoljeća. Prvotna jezična i sadržajna analiza molitve pokazala je da je zapadnoslavenskoga, češko-moravskoga podrijetla te ju je F. V. Mareš (1979.) uvrstio u korpus pisanih spomenika za ekscerpciju građe za *Slovník jazyka staroslověnského* (SJS). Izostanak prizivanja čeških svetaca mučenika iz 10. i 11. stoljeća (primjerice sv. Václava) isključuje, međutim, mogućnost isključivo češkoga podrijetla molitve ili potvrđuje veću starost molitve od toga razdoblja. Autori su stoga kao cilj znanstvenoga istraživanja postavili određivanje starosti rukopisa i provjeru dosadašnjih teza o podrijetlu molitvenoga teksta. I mi ćemo se i uvodno ukratko osvrnuti na neke podatke koji su proizašli iz dosadašnjega proučavanja ove molitve s obzirom na to da je riječ o vrijednome tekstu koji je od velike važnosti za paleoslavistiku i proučavanje najranijega razdoblja pismenosti uopće. Nažalost, molitva dugo nije bila u središtu zanimanja jer je njezin pronalazač i prvi izdavač teksta A. I. Soboljevski utjecao na buduće istraživače svojom strogom osudom o niskoj kvaliteti i nezanimljivosti teksta. Ovom se knjigom stoga ispravlja dosadašnji nezavidan položaj molitve i manjkav znanstveno-istraživački rad na tome tekstu. Naime, njezino prvo tiskano izdanje uz popratne komentare Soboljevski je objavio 1910. godine, dok je već 1899. izdano fotolitografsko izdanje rukopisa *Jaroslavskoga molitvenika*, u kojemu se tekst molitve nalazi.

Prva istraživanja potvrđuju tezu da korijeni molitve sežu u velikomoravsko razdoblje, a precizniji je samo Václav Ryneš (1966.), koji ju smješta još u sedmo desetljeće 9. stoljeća jer se u njoj očituje kult sv. Vida, omiljena rano-kršćanskoga mučenika u Velikoj Moravskoj, a uopće se ne navodi češki knez Václav. Dodatan argument za takvu dataciju je spominjanje pojedinih svetaca, poimenice heidenheimske opatice Walburge, čije je štovanje počelo oko 870. godine. Autori knjige kao jedan od ciljeva navode provjeru takve argumentacije o starosti molitve. Detaljna paleografska, tekstološka i književnostilska analiza potvrdila je pretpostavke o arhaičnosti i većoj starosti jezika molitve negoli je zbornik u kojemu je zapisana. Lingvistička obrada na svim jezičnim

razinama pokazala je također da je riječ o starijim, i to zapadnoslavenskim jezičnim značajkama. Primjerice, leksik molitve i neki arhaični gramatički elementi pokazuju veliku sličnost s *Kijevskim listićima*. Komparativna tekstološka usporedba s liturgijskim tekstovima iz staroslavenskoga razdoblja pismenosti (primjerice, *Molitvom Sv. Trojstvu* iz istoga rukopisa, *Sinajskim euhologijem*, *Žitijem Konstantinovima* i *Metodovima*) ne samo da potvrđuje navedene pretpostavke o velikomoravskome podrijetlu teksta nego i izravno povezuje tekst molitve s djelovanjem Svete braće te čak pretpostavlja Metodovo autorstvo ili da je tekst potekao iz njegove »radionice«. Naime, tekstološka analiza i usporedba s tekstem *Žitija Konstantinova* i *Metodova* (*Const* i *Meth*) pokazala je velike sadržajne i tekstološke podudarnosti posebice s uvodnim dijelom iz *Žitija Metodova* (*Meth*). Također su uočene leksičke i frazeološke podudarnosti s cijelim tekstem *Meth*.

Književnostilska te liturgijska i hagiografska analiza pokazuju da se tekst molitve oslanja na zapadnokršćansku litaniju svih svetih iako se u njemu očituje i istočnjačka liturgijska tradicija. Molitva se sastoji od dvadeset dviju invokacija starozavjetnim i novozavjetnim svetcima, a i u njima se očituje prepletanje istočnih i zapadnih elemenata. Pretpostavlja se stoga da autor molitve potječe iz bizantske sredine, ali da je poštivao i zapadnu i istočnu religijsku tradiciju i hagiografiju. Budući da je riječ o izrazito obrazovanoj osobi s teološkim i filološkim znanjima još jednom se nameće pretpostavka o autorstvu samoga Metoda ili njegovih učenika. Više je razloga koji proizlaze iz dubinske višestrane analize teksta molitve, a koji autore knjige navode na pretpostavku o Metodovu autorstvu: prizivanje solunskih, panonskih, sirmijskih, akvilejskih i njemačkih zaštitnika, imena svetaca povezanih s Metodovim podrijetlom, životnim putem i djelovanjem; osobni ton u molitvi koja je pisana kao osobna reakcija na teško fizičko i psihičko stanje i na bezizlaznu situaciju također autore knjige asocira na Metodovo djelovanje nakon 870. godine kada je proglašen heretikom te mu je uskraćeno pravo na rad. Dodatni podatak o lošemu zdravstvenom stanju u tome razdoblju doprinosi vjerojatnosti navedene pretpostavke.

Václav Konzal ovim je radom tekstu molitve već drugi put posvetio znanstvenoistraživačku pozornost. Godine 1992. objavio ju je u dvama navratima: kao članak u talijanskome časopisu *Europa Orientalis* 11/2 te kao samostalnu monografiju u prijevodu na ruski 2002. godine, koja je rasprodana odmah nakon objavljivanja. Sadašnje, novo izdanje nadopuna je stoga protekloga izdanja kojim tekst ponovno postaje dostupan. Novine su u odnosu na prvo izdanje prijevod teksta molitve na suvremeni češki jezik te proširena i nadopunjena popratna studija. Novo izdanje obogaćeno je rječnikom (*index verborum*), komentiranim popisom svih svetaca spomenutih u molitvi, autorovom biogra-

fijom i bibliografijom njegovih radova, dijelovima koje su priredili František Čajka i Martina Chromá. Sam autor i suradnici navode kako prevođenje staroslavenskih rukopisa na novočeški jezik nije uobičajena praksa, ali da su njome tekst željeli približiti i širemu čitateljstvu, a ne ga predstaviti isključivo uskoj znanstvenoj zajednici. Popratna detaljna studija pisana je, međutim, znanstvenim stilom, a uz tekst molitve objavljen je uobičajen kritički aparat, koji otkriva pogreške u rukopisu, nadopune, ukrasne naslove te poneke pisarske posebnosti uz navođenje mjesta u rukopisu, tako da se knjizi ne umanjuje znanstvena vrijednost. Prijepis teksta molitve objavljen ćirilničnim pismom uređen je prema novodostupnoj kopiji rukopisa, a nov pogled na rukopis omogućio je i poneka točnija čitanja te ispravke s obzirom na čitanje Soboljevskoga. Prijevod teksta podijeljen je na svakoj stranici na dva dijela po uzoru na zapis u rukopisu i podjelu na folije. Autor je prijevoda sam Konzal. U novočeškome tekstu imena svetaca označena su masnim slovima, a popis svih spomenutih svetaca naveden je nakon rječnika. Uz ime svetca navodi se brojevi poredak u invokaciji, oznaka lista na kojem se pojavljuje, kategorija svetca, vremensko određenje ili vrijeme smrti, neki osnovni podatci te uputa na natuknicu o dotičnom svetcu u *Slovníku jazyka staroslověnského (SJS)* te na *Kalendarium manuale orientalis et occidentalis*, I. i II. (Nikolaus Nillese, 1879. i 1881.). Takav popis dodatna je vrijednost knjige koja nadilazi okvire tipične filološke i književnopolovijesne studije.

Posebnu vrijednost knjizi daje i rječnik kojim je obuhvaćen cjelokupan leksik molitve, a rječničke natuknice oblikovane su kao natuknice za *SJS*. Vlastita imena navode se prema zapisu u rukopisu, ali je uz svako ime naveden latinicom svetac na kojega se zapis odnosi. Svaka natuknica, gdje je to moguće, sadržava podatke o svim gramatičkim i flektivnim oblicima u kojima se pojavljuje u tekstu te mjesto u rukopisu navođenjem broja lista i retka.

Popis svetaca i rječnik izrađeni su vrlo praktično te obiluju dodatnim podacima zbog kojih mogu biti zanimljivi paleoslavistima, filozozima, teolozima te ostalim znanstvenicima ne samo u kontekstu proučavanja egzorcističke molitve. Sam tekst molitve detaljno je obrađen s jezikoslovnoga, književnostilskoga i biblijskoteološkoga stajališta te pruža nove spoznaje u odnosu na prvotna istraživanja teksta. Posebice bismo istaknuli IV. poglavlje, u kojemu autor i suradnici uspoređuju tekst molitve protiv đavla s drugim staroslavenskim liturgijskim tekstovima te starozavjetnim prijevodima iz velikomoravskoga razdoblja kako bi potvrdili tezu o njezinu podrijetlu. Detaljna razrada dvadeset dviju invokacija koje molitva sadržava svojevrsna je zasebna teološka i hagiografska studija, koja u pojedinim slučajevima obuhvaća i etimološke podatke o svetačkim imenima. Prvotne ocjene Soboljevskoga o manjkavoj sadržajnoj i pjesničkoj kvaliteti molitve opovrgnula je detaljna književno-stil-

ska analiza, uočavanje bogate uporabe stilskih izražajnih sredstava te ritmičke organizacije teksta tipičnih za vrhunac staroslavenske književnosti.

Sve navedeno ovu monografiju čini vrijednim priručnikom, korisnim u više područja znanstvenoga istraživanja. Velik je to doprinos prije svega proučavanju najstarijih staroslavenskih tekstova uopće, a pretpostavka o mogućem Metodovu autorstvu nudi nove spoznaje o ćirilometodskome razdoblju pismenosti. Studiozan pristup i detaljna višeslojna analiza kako bi se utvrdilo podrijetlo određenoga rukopisa ili zapisa trebali bi postati primjerom rada sa starim tekstovima kada činjenice o njihovu nastanku nisu poznate.

MARTINA KRAMARIĆ

Ivan PAVAČIĆ JECALIĆEV, *Staroslavenska misa Dubašnica. Notni zapisi*. Notograf Kristina RIMAN. Udruga Dubašljanski kolejani, Malinska-Dubašnica 2015., 74 str.

U okviru održavanja velikoga tradicijskog običaja na području Dubašnice na sjeverozapadnom dijelu otoka Krka u razdoblju od blagdana sv. Stjepana (Stipanje) 26. prosinca 2014. do 18. siječnja 2015. godine održani su – nakon punih 25 godina stanke – Dubašljanski kolejani. To je stoljetni narodni običaj koji se odigrava u vrijeme božićnih blagdana i novogodišnjih praznika, s osnovnim ciljem druženja, čestitanja, sakupljanja darova, pjevanja i molitve.

Prema riječima glavnoga organizatora Ivana Šabalje-Gušтина iz Porta Dubašljanski kolejani su »dio specifične nasljeđene kulturne baštine, kojom stanovnici Dubašnice dokazuju da su baštinici duge tradicije okupljanja, druženja, veselja i duhovnog blagostanja koje su naslijedili od svojih roditelja, djedova i pradjedova. Ta se stoljetna tradicija okupljanja oduvijek manifestirala u periodu od Stipanje do početka mesopusnih veselja. (...) Možemo pretpostavljati da je poticaj za organizaciju ovakvih pučkih svečanosti bila: dobra ljetina, duži mir i nepostojanje ratnih sukoba, velikih epidemija ili nesreća u godini u kojoj se narod mogao i htio zabaviti te provešeliti.«

Stoga je povodom Dubašljanskih kolejana bilo organizirano niz događanja i drugih aktivnosti od kojih možemo izdvojiti i izdavanje nekoliko izdanja koja što izravno, što neizravno imaju poveznice s ovim za lokalnu sredinu iznimno važnim običajem.

Tako je 2015. godine tiskano izdanje pod naslovom *Staroslavenska misa Dubašnica. Notni zapisi* koju je priredio Ivan PAVAČIĆ JECALIĆEV, a notografiju Kristina RIMAN. Njegovo uredništvo čine Anton BOZANIĆ (glavni